editorilor să poată termina cît mai grabnic editarea. Ea se încheie acum la aproape un sfert de veac de la moartea lui J. Souilhé, dar trebuie să recunoaştem că, după lunga odisee a acestui text, cel de al patrulea volum nu s-a lăsat aşteptat.

Volumul este alcătuit, se pare, pe aceleaşi principii ca şi precedentul: un aparat critic substanţial, fără a fi exhaustiv, note relativ puţine şi în general scurte (cu cîteva excepţii: p. 5,8,12,20), mai ales trimiteri comparative la surse sau la locuri similare. De mirare este faptul că cele mai multe nu trimit la opere stoice, lucru regretabil dacă avem în vedere disputa, neîncheiată încă, asupra lipsei de originalitate a doctrinei lui Epicur. Ar fi fost de asemenea necesare cît mai multe trimiteri chiar la *Manualul* lui Epictet.

De altfel repartiţia foarte inegală şi în parte arbitrară a notelor ne-ar fi făcut să credem că ele au rămas într-o fază nedefinitivată din cauza morţii lui J. Souilhé, dacă n-am fi găsit citate în note cîteva (din păcate prea puţine) lucrări ulterioare (p.23: *Roman Stoicism* a lui E. Vernon Arnold, London, 1958; p. 37: *Epictète et Platon* a lui A. Jagu, Paris, 1946; p.62: *Chrysippe* de E. Bréhier, P.U.F., 1951; p.90: V. Goldschmidt, *Le système stoïcien et l'idée de temps*, Paris, 1953) care nu pot, evident, aparţine lui J. Souilhé. Ar fi fost necesară, ca şi la volumele anterioare, o notă cît de scurtă care să precizeze rolul fiecăruia în această colaborare. În aceste condiţii este greu să imputăm scăpări din vedere ca « Démosthène, *Contre Stéphanos* » (sic! p. 6, notă). În orice caz, la un text filozofic, chiar dacă nu din cele mai dense, cum e cel de faţă, ar fi fost de dorit note mai bogate şi mai numeroase, aşa cum ne-a învăţat societatea « Les Belles Lettres » în ultima vreme, cu ediţii ca *Bellum Africanum* (1949) şi *Bellum Alexandrinum* (1954).

Traducerea continuă să fie fidelă şi adesea elegantă, tiparul, după cît ne-am putut da seama, corect. Toţi cei interesaţi de problemă rămîn recunoscători editurii pentru publicarea acestui text fundamental al stoicismului.

C. Poghirc

AMMONIUS, *De adfinium uocabulorum differentia*, edidit Klaus Nickau (Biblioteca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana), Lipsiae, 1966, LXXVII + 182 p.

Biblioteca Teubneriană editează în ultima vreme, paralel cu autorii « clasici », tot mai multe texte rare, cu un caracter tehnic special: *Onirocritica* a lui Artemidorus Daldianus şi *De Musica* a lui Aristides Quintilianus (1963), *Ars grammatica* de Charisius ş.a. Extrema utilitate a unor astfel de texte pentru specialişti, atît din punct de vedere lingvistic, cît şi sub raportul conţinutului este evidentă. În special necesitatea editării tratatelor greceşti de lingvistică, mult mai rar publicate decît cele latineşti, se făcea de mult simţită.

Cartea lui Ammonius este un fel de dicţionar de sinonime greceşti, cu definirea diferenţelor semantice şi ilustrarea lor, cel mai adesea, prin exemple sugestive din autori. Deşi editată de vreo cincizeci de ori de la *editio princeps* (Aldus Manutius, 1497) mai ales în epoca veche, textul n-a mai cunoscut îmbunătăţiri critice esenţiale de la 1822 (ed. G.H. Schaefer, Lipsiae). Lexiconul lui Ammonius este o epitomă de dată bizantină a unei lucrări atribuite lui Herennius (sfîrşitul sec. I, începutul sec. II e.n.), care a mai servit (ca şi prescurtarea lui Ammonius însuşi) ca model şi altora. Lucrarea lui Ammonius s-a păstrat în 10 manuscrise (sec. XV—XVII). Editorul a citit în original manuscrisul B (un *Codex Athous*, sec. XV), unul din cele mai vechi şi mai complete, precum şi *editio princeps*, şi a folosit microfilme pentru celelalte manuscrise.

Nemulţumindu-se cu atît, editorul a folosit toate sursele indirecte, atît cele care îl urmează direct pe Herennius, cît şi pe Ammonius, cum ar fi Περὶ διαφορᾶς λέξεων a lui Ptolemaeus

https://biblioteca-digitala.ro

(cea mai completă mărturie pentru reconstituirea originalului după Ammonius), Thomas Magister, Epitoma Bachmanniana, trei epitome atribuite lui Eranius (sau Erenius) Philo, anonimul Περὶ ἀκυρολογίας ş.a., pînă la Etymologicum Gudianum şi Etymologicum Magnum. Multe din sursele secundare folosite de Klaus Nickau sînt încă manuscrise sau n-au fost pînă acum satisfăcător editate, aşa încît el a trebuit adesea să vadă manuscrisele, să le stabilească valoarea şi filiaţia etc. Descrierea lor cuprinde cca. 40 de pagini din *prolegomena* (XXV—XLVI). Abia după această muncă migăloasă editorul încearcă să adune date asupra modelului originar, dîndu-ne ceea ce se poate deduce despre autor, despre natura şi izvoarele cărţii, pentru a conchide, modest şi prudent, că nu-şi face iluzia de a-l reconstitui pe Herennius, căci, cum just remarcă în prefaţă (p. VIII) « cine ar încerca să reconstituie o statuie de Phidias după părţi diverse ale unor imitaţii din epoca imperială, nu l-ar avea nici pe Phidias, nici imitaţiile ».

« Prolegomenele » se încheie cu o notă asupra ediţiei, un *conspectus siglorum*, studiile şi ediţiile folosite (numai opt din cincizeci, singurele cu oarecare valoare critică) şi lista prescurtărilor. Urmează textul lucrării cu un foarte bogat aparat critic, stratificat în trei etaje: *A*, indicînd părţile absente din unele codice şi izvoare (în aşa fel încît lipsa aparatului *A* marchează că toate mss. sînt complete; *B*, cuprinzînd mărturiile propriu-zise ale codicilor; *C*, unde se arată mărturiile diverselor hyparhetypuri stabilite de editor.

Două apendice cuprind: I. textul Περὶ ἀκυρολογίας; II. un suplement de glose atribuite de diverse izvoare lui Herennius, dar absente în Ammonius. Cartea se încheie cu o serie de indici: I index de glose; II. de nume; III de autori (indicarea locurilor citate de Ammonius); IV de dialecte (pentru cazurile în care Ammonius numea sursa dialectală a glosei).

Editorul a consacrat mulţi ani[1] pentru a da o ediţie de o acurateţe filologică exemplară, meritînd prin aceasta recunoştinţa tuturor celor preocupaţi de probleme de semantică greacă.

C. Poghirc

NICETA VON REMESIANA, *Instructio ad competentes. Frühchristliche Katechesen aus Dacien* [hg. von] Klaus Gamber (Textus patristici et liturgici quos edidit Institutum Liturgicum Ratisbonense, fasc. 1). Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 1964, VIII, 182 p.

Episcopul Niceta a activat şi a murit la anul 420 în Remesiana, azi Bela Palanka, pe rîul Nišava, afluent al Moravei, la aproximativ 40 km spre răsărit de Naissus (Niš) şi la circa 120 km sud-vest de Vidin şi Calafat, în Serbia de azi. El a alcătuit un catehism pentru credincioşi, imnuri şi alte lucrări, care au ajuns pînă la noi în mod indirect şi în stare fragmentară. Prima încercare de a culege şi a publica aceste frînturi a făcut-o A. E. Burn, *Niceta of Remesiana. His Life and Works*, Cambridge, 1905. Cercetările întreprinse după aceea de diferiţi învăţaţi şi de către editorul ediţiei de faţă au scos la iveală alte fragmente care ne ajută să înţelegem mai bine rolul acestei personalităţi şi valoarea operei sale literare. Niceta a activat într-o vreme de relativă linişte, în strînsă dependenţă de autorităţile din Italia, unde şi-a făcut probabil studiile şi unde avea ca discipol şi prieten pe Paulinus din Nola (mort în anul 431), care i-a închinat stihuri de preamărire entuziaste.

Noul editor, Klaus Gamber, a strîns la un loc fragmente din lucrarea *Instructio ad competentes*, « das erste umfassende katechetische Handbuch der abendländischen Kirche »

[1] Încă în 1959 a susţinut o disertaţie de doctorat cu tema *Das sogenannte Ammonioslexikon*, Tübingen (dactilografiată).

https://biblioteca-digitala.ro